

RUS TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMADA EMOTSIONAL-EKSPRESSIV MA'NONING IFODALANISH XUSUSIYATLARI

Abdullayeva Shodiyona Nizamaddinovna

*Urganch davlat pedagogika instituti O'zga tilli guruhlarda rus tili yo'nalishi 3-bosqich talabasi
shodiyona.abdullayeva05@gmail.com*

Annotatsiya: Mazkur maqolada rus tilidan o'zbek tiliga tarjimada emotsional-ekspressiv ma'noning ifodalanish xususiyatlari tahlil qilingan. Emotsional bo'yoqdor so'zlar va iboralarni tarjima qilishda uchraydigan muammolar hamda ularni bartaraf etish usullari yoritilgan. Shuningdek, F.M. Dostoyevskiyning «Jinoyat va jazo» romani misolida emotsional-ekspressiv birliklarning o'zbek tilida berilish usullari amaliy misollar asosida tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida emotsional ma'noni to'g'ri ifodalashda kontekst, uslubiy moslik va funksional ekvivalentlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan.

Kalit so'zlar: emotsional-ekspressiv ma'no, tarjima, badiiy tarjima, rus tili, o'zbek tili, emotsional leksika, kontekst, funksional ekvivalent.

FEATURES OF RENDERING EMOTIONAL AND EXPRESSIVE MEANING IN TRANSLATION FROM RUSSIAN INTO UZBEK

Abdullayeva Shodiyona Nizamaddinovna

*3rd year student Russian Language in Foreign Language Groups Urgench State Pedagogical Institute
shodiyona.abdullayeva05@gmail.com*

Abstract: This article examines the features of expressing emotional and expressive meaning in translation from Russian into Uzbek. It discusses the main challenges of translating emotionally colored words and expressions and the methods used to overcome them. The study is based on examples from Fyodor Dostoevsky's novel *Crime and Punishment*, analyzing the rendering of emotional and expressive units in the Uzbek translation. The findings show that preserving emotional meaning largely depends on context and the use of functional equivalents.

Keywords: emotional and expressive meaning, translation, literary translation, Russian language, Uzbek language, emotional vocabulary, context, functional equivalent.

ОСОБЕННОСТИ ВЫРАЖЕНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ЭКСПРЕССИВНОГО ЗНАЧЕНИЯ ПРИ ПЕРЕВОДЕ С РУССКОГО ЯЗЫКА НА УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК

Абдуллаева Шодиёна Низамаддиновна

*студентка 3 курса направления «Русский язык в иноязычных группах»
Ургенчского государственного педагогического института
shodiyona.abdullayeva05@gmail.com*

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности выражения эмоционально-экспрессивного значения при переводе с русского языка на узбекский язык. Освещаются основные трудности перевода эмоционально окрашенной лексики и способы их преодоления. На материале романа Ф.М. Достоевского «Преступление и наказание» проводится анализ передачи эмоционально-экспрессивных единиц в узбекском переводе. В результате исследования установлено, что важную роль в сохранении эмоционального содержания играют контекст и использование функциональных эквивалентов.

Ключевые слова: эмоционально-экспрессивное значение, перевод, художественный перевод, русский язык, узбекский язык, эмоциональная лексика, контекст, функциональный эквивалент.

Tarjima turli tillar va madaniyatlar o'rtasidagi muloqotni ta'minlovchi muhim vosita bo'lib, unda asliyat matnining mazmuni, uslubi va kommunikativ ta'sirini imkon qadar to'liq saqlab qolish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, badiiy tarjimada emotsional-ekspressiv ma'noga ega bo'lgan til birliklarini adekvat ifodalash tarjimonning kasbiy mahoratini belgilovchi muhim mezonlardan biridir.

Chunki bunday birliklar nafaqat voqea-hodisalarni tasvirlaydi, balki qahramonning ruhiy holati, muallifning bahosi, nutqning emotsional bo'yoqdorligi hamda matnning estetik ta'sirchanligini yuzaga chiqaradi [1]. Emotsional-ekspressiv ma'no tilning turli sathlarida namoyon bo'lsa-da, uning eng faol ifodalanish vositalaridan biri leksik birliklardir.

Emotsional bo'yoqqa ega so'zlar, baholovchi leksika, uslubiy sinonimlar, metaforalar, frazeologik birliklar hamda so'zlashuv uslubiga xos vositalar badiiy matnda obraz yaratish va muallif g'oyasini ochishda muhim vazifani bajaradi. Shuning uchun bunday birliklarni tarjima qilishda faqat lug'aviy ma'noni emas, balki ularning emotsional, ekspressiv va uslubiy yuklamasini ham saqlash talab etiladi.

Tarjimashunoslik nazariyasida bu masala tarjima adekvatligi va ekvivalentligi bilan bevosita bog'liq holda talqin qilinadi [1; 2]. Rus va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lib, ularning leksik-semantik tizimi, uslubiy vositalari va emotsional-ekspressiv imkoniyatlari bir-biridan farq qiladi.

Shu sababli rus tilidagi ayrim emotsional-ekspressiv birliklar o'zbek tilida tayyor ekvivalentga ega bo'lmaydi yoki ularning uslubiy bo'yoqdorligi to'liq saqlanmaydi. Natijada tarjimon tarjima jarayonida kontekstni chuqur tahlil qilishi, muallifning kommunikativ maqsadini hisobga olishi hamda zarur hollarda leksik yoki uslubiy transformatsiyalardan foydalanishi lozim bo'ladi [2; 3].

Tarjimashunoslikda emotsional-ekspressiv ma'noni ifodalash masalasi ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. Xususan, V.N. Komissarov tarjima jarayonida matnning uslubiy va pragmatik xususiyatlarini saqlash tarjima adekvatligining muhim sharti ekanligini ta'kidlaydi [1]. L.S. Barxudarov esa turli tillarning leksik tizimlari o'rtasidagi tafovutlar tarjimada transformatsiyalarni qo'llash zaruratini yuzaga keltirishini asoslaydi [3]. A.D.

Shveytser tarjimoni kommunikativ jarayon sifatida baholab, matnning emotsional ta'sirini qayta yaratish tarjimaning muhim vazifalaridan biri ekanligini ko'rsatadi [4]. Shu bilan birga, rus tilidan o'zbek tiliga tarjima qilingan badiiy asarlarda emotsional-ekspressiv ma'noning ifodalanish xususiyatlari hali yetarli darajada kompleks tadqiq etilmagan. Mavjud ishlarda asosan tarjima transformatsiyalari yoki umumiy tarjima masalalari yoritilgan bo'lsa-da, emotsional-ekspressiv birliklarning tarjima usullarini badiiy matn misolida tizimli tahlil qilish masalasi alohida o'rganishni talab etadi. Ayniqsa, F.M. Dostoyevskiy asarlarida qahramonlarning psixologik holatini ifodalovchi emotsional-ekspressiv birliklarning o'zbek tiliga tarjima qilinish xususiyatlarini tahlil qilish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

Emotsional-ekspressiv ma'no badiiy matnning muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, muallifning voqea-hodisalarga munosabati, qahramonlarning ruhiy holati hamda matnning estetik ta'sirini ifodalashga xizmat qiladi. Shu sababli tarjima jarayonida faqat leksik ma'noni emas, balki so'zning emotsional va uslubiy bo'yoqdorligini ham saqlash muhim hisoblanadi. Emotsiyalar tilning barcha sathlarida namoyon bo'lib, til birliklarining semantik tarkibida o'z ifodasini topadi. Tarjimon ushbu emotsional ma'noni to'g'ri anglab, uni maqsadli til vositalari orqali qayta ifodalashi zarur [5]. Emotsional-ekspressiv birliklarni tarjima qilishda tillarning milliy-madaniy xususiyatlarini hisobga olish alohida ahamiyatga ega. Har bir tilda emotsiyalarni ifodalash usullari o'ziga xos bo'lib, ayrim tushunchalar boshqa tilda to'liq leksik muqobilga ega bo'lmaydi [6]. Masalan, rus tilidagi «точка» so'zi kontekstga qarab g'am, sog'inch, iztirob, ichki ezilish yoki ruhiy tushkunlik kabi turli birliklar yordamida ifodalanadi. Bu holat tarjimada kontekstning hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Emotsional-ekspressiv ma'noni tarjima qilishda o'quvchining matnni qanday qabul qilishi ham muhim omillardan biri hisoblanadi. Bir tilda kuchli emotsional ta'sirga ega bo'lgan birlik boshqa tilda ayni darajada ta'sir ko'rsatmasligi mumkin. Shuning uchun tarjimada faqat lug'aviy moslik emas, balki pragmatik va uslubiy moslikni ham ta'minlash talab etiladi [7]. Rus va o'zbek tillarining emotsional-ekspressiv imkoniyatlari bir xil emas. O'zbek tilida emotsional ma'no baholovchi so'zlar, modal birliklar, yuklamalar hamda affikslar yordamida keng ifodalanadi. Masalan, rus tilidagi -очка, -енька, -ушка kabi kichraytirish va erkalash ma'nosini bildiruvchi qo'shimchalar o'zbek tilida -gina, -jon, -cha, -choq affikslari yoki qo'shimcha leksik vositalar orqali beriladi. Bu esa tarjimada tilning ichki imkoniyatlaridan samarali foydalanish zarurligini ko'rsatadi [8]. Tarjima jarayonida emotsional-ekspressiv ma'noni saqlashning eng samarali usullaridan biri funksional ekvivalentlardan foydalanishdir. Ayniqsa, frazeologik birliklar va obrazli ifodalarni so'zma-so'z tarjima qilish ularning badiiy ta'sirini susaytiradi. Shu sababli asliyatdagi emotsional-ekspressiv mazmunni saqlaydigan milliy muqobillarni tanlash maqsadga muvofiqdir. Masalan, rus tilidagi «душа нараспашку» iborasi o'zbek tilida «ko'ngli ochiq» yoki «soddadil» kabi birliklar orqali ifodalanadi [9].

F.M. Dostoyevskiyning «Jinoyat va jazo» romani misolida

Emotsional-ekspressiv ma'noni tarjima qilishda kontekst muhim ahamiyat kasb etadi. F.M. Dostoyevskiyning «Jinoyat va jazo» romanida qahramonlarning ruhiy kechinmalari emotsional bo'yoqdor so'zlar orqali ifodalangan. Masalan, «злое презрение» birikmasidagi злое so'zi nafratning kuchli darajasini bildiradi. Uni oddiy

«nafrat» deb tarjima qilish emotsional bo'yoqni kamaytiradi. «qahrli nafrat», «ich-ichidan kelgan nafrat» kabi variantlar asliyatdagi ekspressivlikni yaxshiroq saqlaydi. Yana bir misolda «не стыд, а чувство, похожее на испуг» jumlasini uchraydi. Bu yerda испуг qahramonning to'satdan paydo bo'lgan kuchli qo'rquvini ifodalaydi. Uni «qo'rquv» deb tarjima qilish mumkin, biroq «vahima» yoki «seskanish» variantlari emotsional ta'sirni kuchliroq beradi.

Asarda «судорожно схватился за свою шляпу» ifodasi ham qahramonning ruhiy holatini ochib beradi. «Судорожно» ravishi shoshilish emas, balki kuchli hayajon va asabiylikni anglatadi. Shu sababli uni «vahimaga tushib shlyapasini mahkam ushladi» yoki «titroq qo'llari bilan shlyapasiga yopishdi» tarzida tarjima qilish maqsadga muvofiq. Shuningdek, «худо одет» birikmasi oddiy «yomon kiyingan» ma'nosini emas, balki qahramonning ayanchli ahvolini ham ifodalaydi. O'zbek tilida «ust-boshi xarob edi», «juda nochor kiyingan edi» kabi variantlar emotsional-ekspressiv ma'noni to'liqroq aks ettiradi. Keltirilgan misollar shuni ko'rsatadiki, emotsional-ekspressiv birliklarni tarjima qilishda so'zning lug'aviy ma'nosi bilan bir qatorda uning uslubiy va hissiy bo'yoqdorligini ham saqlash zarur. Aks holda asliyatdagi psixologik ta'sir va muallif uslubi to'liq namoyon bo'lmaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, rus tilidan o'zbek tiliga tarjimada emotsional-ekspressiv ma'noni to'g'ri ifodalash tarjimaning muhim shartlaridan biridir. Tahlil davomida rus va o'zbek tillarida emotsiyalarni ifodalash usullari bir-biridan farq qilishi aniqlandi.

Ayrim ruscha emotsional birliklar o'zbek tilida bitta so'z bilan emas, balki kontekstga mos ibora yoki tasviriy ifodalar yordamida tarjima qilinadi. F.M. Dostoyevskiyning «Jinoyat va jazo» romani misolida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, emotsional-ekspressiv ma'noni saqlashda funksional ekvivalent, kontekstual almashtirish va tasviriy tarjima usullari samarali natija beradi.

Aynan shu usullar qahramonlarning ruhiy holati va muallifning uslubini o'zbek tilida to'liqroq ifodalashga yordam beradi. Xulosa qilib aytganda, emotsional-ekspressiv birliklarni tarjima qilish tarjimondan ikki tilning leksik, uslubiy va madaniy xususiyatlarini yaxshi bilishni talab qiladi. Ana shunda asliyatning mazmuni, emotsional ta'siri va badiiy qimmatini o'zbek tilida ham saqlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
3. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 1988. – 215 с.
4. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – М.: ЭТС, 2002. – 424 с.
5. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций. – М.: Гнозис, 2008. – 416 с.

6. Wierzbicka A. Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 349 p.
7. Pavlenko A. Emotions and Multilingualism. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 304 p.
8. Турсунов У., Мухторов Ж., Раҳматуллаев Ш. Ҳозирги ўзбек адабий тили. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992. – 398 б.
9. Musayev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2005. – 192 b.
10. Ways of Expressing Emotions in Russian, Uzbek, and English Linguocultures as a Source of Translation Difficulties. Philology. Theory & Practice. – 2025.